

Karina Bień

Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Mysłowicach

RODZINA NAJCENNIJSZĄ WARTOŚCIĄ WSPÓŁCZESNYCH CZASÓW

Rodzina od zarania dziejów stanowi fundament społeczeństwa. Trudno sobie wyobrazić właściwe funkcjonowanie społeczeństwa bez rodziny. Szczególnie w świecie współczesnym pełni ona znaczącą rolę. Pośród różnych zawirowań cywilizacyjnych rodzina pozostaje czynnikiem stabilizującym, miejscem duchowego i materialnego oparcia oraz przekazicielem i obrońcą trwałych wartości. Te wartości, przekazywane dziecku w rodzinie, nadają głęboki sens jego egzystencji. Uważliwienie dziecka na świat wartości w życiu rodzinnym jest możliwe tylko w klimacie miłości okazywanej dziecku. Miłość ze swej natury jest ukierunkowana na „ty”. Stanowi właściwy budulec dla rodziny i społeczeństwa.

ZAMYSL STWÓRCY WOBEC MAŁŻEŃSTWA I RODZINY

Biblijny opis stworzenia świata, posługując się obrazami, przekazał prawdę, że „Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego człowiek stał się istotą żywą” (por. Rdz 2,7). Aby zaradzić samotności mężczyzny, umieszczonego przez Stwórcę w raju, Bóg stworzył kobietę. „W ten sposób człowiek, mężczyzna, okazuje po raz pierwszy radość, a nawet uniesienie, do czego poprzednio nie miał podstaw z powodu braku istoty podobnej jemu”¹. Relacja małżeńska mężczyzny i kobiety, wynikająca z kreacyjnego działania Boga, jest częścią Jego zamysłu wobec człowieka, bo nie jest dobrze,

¹ Zob. P. Mazurkiewicz, *W krainie bezżenności*, Kraków 2014, s. 14.

aby mężczyzna był sam (Rdz 2,18). Księga Rodzaju, tłumacząc istotę małżeństwa, stwierdza, że mężczyzna opuszcza swego ojca i matkę, aby połączyć się ze swą żoną. A to ich zjednoczenie jest tak ścisłe, że „stają się jednym ciałem” (Rdz 2,24). Stwierdzenie „jedno ciało” wskazuje na najpełniejszą wspólnotę osób, która w małżeństwie jest ubogacona Bożym błogosławieństwem.

Ustanowienie małżeństwa przez Boga podkreśla znaczenie dualizmu płciowego człowieka w historii zbawienia. Wyrażenie: „stworzył mężczyznę i niewiastę” (Rdz 1,27) wskazuje, że są oni naznaczeni płciowością. Ta zaś, w wymiarze fizycznego połączenia seksualnego, będzie ich wyłącznym prawem². Dwoistość małżonków, czyli męskość i kobiecość, stanowi istotny warunek zaistnienia osobowej komunii małżeńskiej. Męskość i kobiecość są dwoma uzupełniającymi się wymiarami samoświadomości człowieka i jego poczucia sensu ciała. Płciowość jest rytmem Boga w człowieku³.

Księga Rodzaju, która określa małżeństwo jako relację bycia „jednym ciałem” wskazuje, że dla Boga istotny jest nie tylko materialny fakt „bycia w małżeństwie”, a więc bycie dla siebie mężem i żoną, ale realizacja Jego zamysłu, który jest związany z tą wspólnotą. Stwórca kieruje do kobiety i mężczyzny swoje życzenie: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną” (Rdz 1,28). W świetle Biblii płodność związana jest z miłością małżeńską. Jest traktowana jako wyraz Bożego wezwania i błogosławieństwa⁴.

Jan Paweł II, komentując słowa Księgi Rodzaju o małżeństwie, zwrócił uwagę, że Bóg stwarzając mężczyznę i kobietę, ustanowił dopełnienie płci. Mężczyzna opuszcza swego ojca i matkę, aby połączyć się ze swoją żoną w związku miłości. Ten zaś obejmuje wszystkie sfery ludzkiej egzystencji. Związek miłości pozwala mężczyźnie i kobiecie razem wzrastać osobowo i uzdalnia do odpowiedzialnej troski o poczęte i narodzone dzieci⁵. Dlatego często wybrzmiewają na kartach Pisma św. piękne modlitwy rodziców o dar macierzyństwa czy ojcostwa, a także wdzięczność za dar dziecka⁶.

Małżeństwa w biblijnym narodzie wybranym były zasadniczo trwałe. Niewierność małżeńska była karana śmiercią. Jednak ludzka słabość niejednokrotnie prowadziła do wielożeństwa, lub legalnego oddalenia żony przez wręczenie jej listu rozwodowego. Prawo wręczenia takiego listu pozwalało mężczyźnie oddalić swą żonę, jeżeli znalazł u niej „coś odrażającego” (Pwt 24,14). Przyczyną do oddalenia żony mogła być bezpłodność, lub ciężka i długotrwała choroba żony, a także

² P. Grelot, *Ewolucja instytucji małżeństwa w Starym Testamencie*, „Concilium” 1970, nr 1-5, s. 326.

³ Jan Paweł II, *Misja chrześcijańskiej rodziny. Modlitwa niedzielna z papieżem* (06.02.1994), w: Jan Paweł II, *Rodzino, co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieskie w Roku Rodziny*, Kraków 1995, s. 385.

⁴ Por. A. F. Dziuba, *Drogi powstania i recepcji Humanae vitae*, w: *Człowiek, miłość, rodzina*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Lublin 1999, s. 19.

⁵ Jan Paweł II, *Kiedy Bóg daje życie, daje je na zawsze* (19.02.1981), w: *O małżeństwie i rodzinie, 1978–1982*, wyb. A. Wiczorek, T. Żeleźnik, oprac. J. Sobiepan, Warszawa 1983, s. 163.

⁶ Por. M. Wolicki, *Wartość dziecka w życiu rodziny, Kościoła i narodu*, Warszawa 1984, s. 4.

jej przykry charakter, czy brak dziewictwa na początku małżeństwa, albo defekty fizyczne, jak szpetna uroda⁷.

Wręczenie listu rozwodowego łączyło się z zakazem ponownego wzięcia oddalonej za żonę. Niemożność połączenia się po raz drugi z oddaloną żoną było okolicznością, która zabezpieczała przed podjęciem zbyt pochopnej decyzji w tak ważnej sprawie⁸.

Nowy Testament ukazuje małżeństwo jako drogę zbawienia i uświęcenia kobiety i mężczyzny. Małżeństwo jest postrzegane jako dobrowolne przymierze zawierane przez wolną kobietę i wolnego mężczyznę. Ma ono charakter nierozdzielnej wspólnoty. Jej celem jest dobro małżonków, którym jest ich uświęcenie oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa⁹. Małżeństwo nie jest jedynie instytucją czysto ludzką. Ono ze swej istoty posiada charakter sakralny¹⁰.

Chrystus odbudował nierozdzielność małżeństwa. Kategorycznie odrzucił możliwość rozwodu. Rozmawiał o tym z faryzeuszami. Oni aprobowali praktykę oddalania żony przez męża. Chcąc wystawić Jezusa na próbę zapytali Go czy wolno tak czynić. Jezus swoją odpowiedź rozpoczął pytaniem: „Co wam nakazał Mojżesz?”. Gdy odpowiedzieli, że „Mojżesz pozwolił napisać list rozwodowy i oddalić”, wówczas wytłumaczył im podstawy i powód takiej praktyki. „Przez wzgląd na zatwardziałość serc waszych napisał wam to przykazanie. Lecz na początku stworzenia Bóg stworzył ich jako mężczyznę i kobietę: dlatego opuści człowiek ojca swego i matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, tego człowiek niech nie rozdziela!”. Ta wypowiedź poruszyła także uczniów. Żeby ją lepiej zrozumieć pytali Go o jej sens. Ich Nauczyciel tłumaczył, że „kto oddał żonę swoją, a bierze inną, popełnia cudzołóstwo względem niej. I jeśli żona opuści swego męża, a wyjdzie za innego, popełnia cudzołóstwo” (Mk 10, 2-12).

Więzią scalającą małżonków jest miłość. „Mężowie, miłujcie żony i nie bądźcie dla nich przykrymi! [...]. Mężowie powinni miłować swoje żony, tak jak własne ciało. Kto miłuje swoją żonę, siebie samego miłuje. [...]. W końcu więc niechaj także każdy z was tak miłuje swą żonę jak siebie samego! A żona niechaj się odnosi ze czcią do swojego męża!” (Kol 3, 18-33).

Chrystus podniósł przymierze małżeńskie do rangi sakramentu¹¹. W ten sposób akt stwórczy Boga łączy się z czynem zbawczym Chrystusa¹². Sakrament małżeństwa w sposób skuteczny zwiastuje Boże dary. Źródłem jego mocy jest tajemnica paschalna wcielonego Syna Bożego. Małżeństwo włączone w misteryjny związek

⁷ M. Filipiak, *Historia porównawcza religii*, Rzeszów 1991, s. 44.

⁸ D.K. Bartoszewicz, *Instytucje biblijne*, Warszawa 2003, s. 64.

⁹ Zob. *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa-Łomianki 1999, s. 223.

¹⁰ J. Grześkowiak, *Centralne idee teologii małżeństwa*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, A. L. Szafrński, red., Lublin 1985, s. 22-23.

¹¹ Jan Paweł II, *List do rodzin „Gratissimam sane”*, (2.02.1994) n. 8.

¹² B. Mokrzycki, *W domowym Kościele. Rozważania o małżeństwie i rodzinie chrześcijańskiej*, Warszawa 1989, s. 60.

Chrystusa z Kościołem staje się miejscem i sposobem egzystencjalnego przeżywania miłości. Dar miłości męża dla żony jest obrazem daru, jaki Chrystus uczynił ze swego życia, a dar miłości żony dla męża jest obrazem oblubieńczej relacji Kościoła do Chrystusa¹³.

WPLYW PRZEMIAN SPOŁECZNO-KULTUROWYCH NA FUNKCJONOWANIE RODZINY

Na przestrzeni wieków, począwszy od niewolnictwa w starożytności, poprzez feudalizm i kapitalizm, aż do współczesności, rodzina funkcjonowała w bardzo różnych warunkach kulturowo-społecznych. Silną władzę sprawował w niej ojciec. On był jej jedynym żywicielem. Od pozycji ojca w rodzinie nadano jej nazwę patriarchalnej. Rodzina patriarchalna, zwana też rodziną tradycyjną i instytucjonalną, była wielopokoleniowa i wielodzietna. Tworzyła zwartą wspólnotę. Była zdolna przeciwstawić się wrogim naciskom politycznym, ideologicznym oraz ekonomicznym. Silnie związana ze społecznością lokalną, utrzymywała proces integracji społecznej. Członkowie rodzin respektowali normy życia rodzinnego. Wykonywali w domu dokładnie określone role i zadania. Te zadania były pierwszoplanowe w stosunku do celów osobistych¹⁴.

Schyłek wieku XIX i wiek XX to okres, w którym rodziny znalazły się pod silnym wpływem industrializacji i urbanizacji, ale też wzmożonej ruchliwości społecznej oraz szybkiego rozwoju nauki. Procesy te miały istotny wpływ na przemiany, którym uległa rodzina. Postępująca industrializacja zmieniała układ sił w ramach struktury rodziny, a więc emancypowała żonę oraz potomstwo. Uczyniła bardziej równymi relacje między mężem a żoną. Były one w mniejszym stopniu oparte na więzi emocjonalnej. Aktywizacja zawodowa kobiet przyczyniła się do nowego podziału ról w rodzinie. Władza i przywileje męzczyzny zostały zastąpione współodpowiedzialnością wraz z żoną o dobro rodziny.

Rozwój cywilizacyjny, zwłaszcza konieczność pracy obojga rodziców, skutkuje społeczną izolacją rodziny. Życie poszczególnych rodzin dokonuje się w atmosferze własnego domu. Relacje z innymi rodzinami są dość przypadkowe, okazjonalne. Dotychczasowa rodzina tradycyjna, duża, zdeterminowana biologicznie, przekształciła się w rodzinę małą, produkcyjną, mobilną, z wąską więzią osobową¹⁵.

Ważny wpływ na zjawiska życia społecznego, a zwłaszcza na życie rodzin, ma autonomizacja jednostki. Jest ona widoczna szczególnie we współczesnych społeczeństwach europejskiego kręgu kulturowego. Wyraża się w intensywnym prymacie interesów i dążeń osobistych jednostki w stosunku do celów grupowych.

¹³ S. Czerwik, *Geneza i teologia odnowionej liturgii sakramentu małżeństwa*, w: *Odnowiona liturgia małżeństwa. Materiały z IX i X kursu homiletyczno-katechetyczno-liturgicznego z lat 1975–1976*, red. W. Wojdecki, Warszawa 1980, s. 29–30.

¹⁴ Por. G. Cęcelek, *Rodzina – jej przemiany oraz zagrożenia i problemy wychowawcze*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne”, 2005, nr 1–2, s. 244–245.

¹⁵ Por. Z. Tysza, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 9.

Autonomizacja jednostki zbiega się z procesem indywidualizacji. Ta zaś charakteryzuje się dwoma tendencjami. Jedną jest zjawisko izolacji rodziny od społeczeństwa, a drugą stanowią procesy, dokonujące się wewnątrz rodziny, które prowadzą do wzrostu autonomii poszczególnych jej członków¹⁶.

WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA ŻYCIA RODZINNEGO

Głębokie przemiany społeczno-kulturowe społeczeństwa, zwłaszcza europejskiego, niosą ze sobą określone zagrożenia dla rodziny, a zwłaszcza dla dzieci. Upowszechniane są nowe style funkcjonowania małżeństwa i rodziny. Kwestionowana jest tradycyjna hierarchia wartości. Propagowany konsumizm każe koncentrować się na zaspokajaniu własnych potrzeb. Jest on proponowany jako forma samorealizacji jednostki ludzkiej.

Współczesnej rodzinie zagrażają niektóre prądy cywilizacyjne. Jednym z przejawów chorej cywilizacji jest nowożytny racjonalizm, który przeciwstawia w człowieku ciało i ducha. Na skutek odniesienia ciała ludzkiego nie do Boga, lecz do innych istot w przyrodzie traktuje się ludzkie ciało jako tworzywo. Taki pogląd łatwo usprawiedliwia manipulacje na embrionach i płodach ludzkich (por. LR 19). W dziedzinie życia seksualnego ciało człowieka staje się przedmiotem manipulacji i eksploatacji, a perspektywa życia ludzkiego zostaje ograniczona do doczesności¹⁷.

Współcześnie propagowana jest niezależność. Ludzie młodzi często odkładają decyzję o małżeństwie. Wybierają życie w wolnym związku, w którym decyzja o rozstaniu jest łatwiejsza niż w małżeństwie. Tego typu więzi nie stawiają większych wymagań. Proponują życie bez zobowiązań.

Jednostka ludzka zredukowana obecnie do cielesności i emocjonalności z trudem dorasta do miłości wiernej i odpowiedzialnej. Współczesność naiwnie promuje pogląd, że człowiek może być szczęśliwy tylko wtedy, gdy koncentruje się na swoich cielesnych i emocjonalnych potrzebach. Cywilizacja laicka boi się chrześcijańskiej wizji miłości małżeńskiej, ponieważ ta stawia obdarzanie miłością drugiego człowieka ponad przyjemność czy zachłanną wolę posiadania. Promowanie modelu hedonistycznego prowadzi do uproszczenia i zawężenia wizji człowieka.

Wiele młodych osób odkłada małżeństwo i prokreację do momentu uzyskania stabilizacji materialnej. Naturalna potrzeba posiadania dzieci staje się więc przedmiotem ekonomicznej kalkulacji, a nie konsekwencją tego, że ludzie łączą się z miłości w parę¹⁸. W obecnych czasach dziecko staje się przedmiotem uczu-

¹⁶ Por. G. Cęcelek, *Rodzina – jej przemiany...*, s. 246.

¹⁷ Por. K. Jeżyna, *Rodzina podmiotem i przedmiotem nowej ewangelizacji*, w: *Człowiek, miłość...*, s. 287.

¹⁸ Por. T. Biernat, *Dziecko upragnioną wartością*, w: *Małżeństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, red. L. Dyczewski, Lublin 2007, s. 108; M. Ziemska, *Rodzina współczesna*, Warszawa 2005, s. 196.

ciowej konsumpcji, czyli podlega egoistycznemu zaspokajaniu potrzeb, pragnień i zachcianek konsumenta. Tymczasem posiadanie dzieci ukazuje wzniosłość i rozkosze rodzicielstwa. Są one źródłem niepowtarzalnych radości, których żaden inny przedmiot konsumpcji, choćby najbardziej finezyjny i wyrafinowany, nie potrafi zapewnić¹⁹.

We współczesnej rodzinie nastąpiło oddzielenie funkcji prokreacyjnej od pożycia seksualnego. Kobieta chce kierować swoją płodnością, co daje jej poczucie pełnej emancypacji. Wyrazem takiej emancypacji jest antykoncepcja, a nawet dramat aborcji. Życie seksualne stało się wartością samą w sobie, niezależnie od tego, że stanowi ono źródło prokreacji. Ignoruje się w nim odmienność jego przeżywania przez kobietę i mężczyznę²⁰. Mała rodzina jest uważana za nowoczesną formę życia rodzinnego²¹.

Godność człowieka oraz jego wartość jako osoby, także w wymiarze życia rodzinnego, jest zagrożona przez nadużycia, związane z pracą. Jej uciążliwość, brak kreatywności, niedostateczne zarobki powodują stany frustracji, które utrudniają normalne funkcjonowanie rodziny. Także szukanie pracy poza miejscem swojego zamieszkania dezorganizuje życie wielu rodzin i prowadzi często do konfliktów²². Również nadmiernie zaangażowanie w pracę zawodową, zwłaszcza zmęczenie skutkuje brakiem czasu dla dzieci²³.

Współczesne rodziny przeżywają kryzys autorytetów. Pogłębiający się indywidualizm i wycofywanie się w sferę prywatności wpływają na stosunek dzisiejszego człowieka zarówno do instytucji i ich struktur, jak też do wszelkich autorytetów. Autorytet rodzica, prezentowany w atmosferze miłości i szacunku dla dziecka, nie zawsze znajduje uznanie wśród młodych. W pogoni za oryginalnością nie potrafią oni dostrzec tego, co jest wartościowe. Bardziej niż dobroć, wyrozumiałość i bezinteresowna miłość rodzicielska, imponują im silne, dynamiczne osobowości, lansowane przez kult tzw. mocnego człowieka.

Współczesne dzieci zarzucają rodzicom brak czasu dla nich. Nierzadko nawet uciekają od rodziny, w której czują się niezrozumiane i niepotrzebne. Najczęściej jest to ucieczka w świat telewizji, Internetu, telefonii komórkowej. Na obszarze oddziaływania mediów dochodzi jednak do zderzenia wartości i antywartości, kultury i antykultury, cywilizacji życia i cywilizacji śmierci. Przekazy medialne, które docierają do młodego pokolenia, są mieszaniną prawdy i fałszu, dobra i zła.

¹⁹ Zob. Z. Bauman, *Dzieci i uczuciowa konsumpcja*, w: *Bauman o popkulturze. Wypisy*, red. W. Godzic, Warszawa 2008, s. 128.

²⁰ Por. H. Bednarski, *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 2008, nr 1-2, s. 207.

²¹ Tamże, s. 200.

²² Por. Z. Tyszcza, *Rodzina polska w okresie transformacji*, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczka, Lublin 1997, s. 116-118.

²³ Por. J. Szymczak, „Praca nad pracą” jako praca nad rodziną, w: *Zadania rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, red. Z. Struzik, Warszawa 2012, s. 172.

Atrakcyjne dla młodego pokolenia stają się nowe ideologie, zażywanie narkotyków, „sportowy” seks.

Wzorem do naśladowania dla dzieci i młodzieży stają się celebryci. Ich działalność jest traktowana jak rzekome spoiwo we współczesnym, rozedrganym świecie. Kreuje się gwiazdy, ponieważ odbiorca potrzebuje kogoś, kogo ma podziwiać, z kim się identyfikuje, i który jest blisko, w zasięgu ręki. Celebryci prezentują style życia, które stają się, na zasadzie naiwnego naśladownictwa, modne dla innych. Młodzi aprobują niejednokrotnie negatywne wzorce gwiazd, które – nawet mimo tego – stają się dla nich autorytetami.

Najbardziej zagrożone są dzieci. Zazwyczaj są one dziś wychowywane w sposób partnerski. Dawne kierowanie dziećmi zastąpił układ partnerski, polegający na dyskusji i wspólnym uzgadnianiu istotnych spraw. Racjonalne argumenty nie zawsze jednak są skuteczne. To powoduje, że w rodzinie często pojawiają się konflikty²⁴.

Czynnikami negatywnie wpływającymi na właściwe funkcjonowanie rodziny są przemoc i alkohol. Giddens odważył się powiedzieć, że dlatego właśnie dom jest obecnie „najniebezpieczniejszym miejscem w nowoczesnym świecie”²⁵. W rodzinie, w której panuje alkohol, dziecko jest ustawicznie odręczane. Taka sytuacja wpływa na zaburzenie poczucia własnej wartości. Dziecko żyje w ciągłej niepewności i koncentruje się na tym, aby nie utracić tego, co jeszcze posiada. Alkoholizm jest bardzo często przyczyną przemocy w rodzinie. Każda forma przemocy, zarówno psychiczna jak i fizyczna, pozostawia na swej ofierze piętno, z którym będzie musiała sobie radzić także w dorosłym życiu. Doświadczenia wyniesione z dzieciństwa często wywołują zaburzenia w późniejszym życiu, również w relacjach ze współmałżonkiem. Takie sytuacje zniechęcają młodych ludzi do podjęcia decyzji o zawarciu małżeństwa i posiadaniu rodziny. Ale też, nieudane małżeństwo rodziców rzadko jest skuteczną przestrogą przed popełnieniem podobnych błędów przez dzieci.

Zła kondycja materialna wielu rodzin powoduje poczucie bezradności i niemości. Na skutek reorganizacji rynku pracy pojawiło się zjawisko bezrobocia. Dotyka ono wiele rodzin. Bezrobocie pociąga za sobą negatywne skutki, zarówno dla osób nim dotkniętych, jak i dla całej rodziny. Wysoka stopa bezrobocia przyczyniła się w sposób istotny do zubożenia części społeczeństwa.

Z bezrobociem nierzadko związany jest wzrost przestępczości i pogorszenie stanu zdrowia. To rodzi poczucie frustracji²⁶. Obniżony standard życia i trudności w znalezieniu pracy są przyczynami migracji zarobkowej. Często poszukuje się

²⁴ W naszej kulturze funkcjonuje, niejednokrotnie ośmieszany stereotyp matki Polki. Jest ona dotknięta bezrobociem, uwikłana w aborcję. Samotnie wychowuje dzieci, w późnym wieku decyduje się na dziecko.

²⁵ A. Giddens, *Socjologia*, tłum. A. Szulżycka, Warszawa 2004, s. 214.

²⁶ Por. T. Chirkowska-Smolak, *Zaburzenia zachowania, ich interpretacja i przeciwdziałanie u bezrobotnych*, w: *Bezrobocie. Podręcznik pomocy psychologicznej*, red. A. Bańka, Poznań 1992, s. 107-120.

pracy poza granicami kraju, by polepszyć warunki życia. To prowadzi jednak do rozluźnienia więzi pomiędzy małżonkami i zniszczenia miłości, jaka między nimi istniała.

Częstym zjawiskiem dotyczącym rodziny w nowoczesnym społeczeństwie są rozwody i separacje. „Walka płci” jest głównym dramatem naszych czasów. Jeżeli w życiu małżeńskim jednostka nie osiąga oczekiwanej satysfakcji, to gotowa jest z niego zrezygnować i żyć w samotności lub założyć nowy związek²⁷. Rozwód stanowi dla wielu rozwodzących się małżonków rozwiązanie sytuacji konfliktowych. Ale rozwód jest również wydarzeniem o charakterze moralnym. Przez rozwód rodziców zostają osierocone dzieci.

Dziecko nigdy nie akceptuje rozvodu rodziców. Intensywność tej dezaprobaty zależy od wieku dziecka, stopnia jego wrażliwości uczuciowej czy doświadczanej samotności. Zawsze boleśnie odczuwa dramat rozpadu rodziny. Rodzice wierzący zaś pozostają w konflikcie swego sumienia²⁸.

RODZINA JAKO PODSTAWOWY NOŚNIK WARTOŚCI

Zdefiniowanie pojęcia wartości jest sprawą złożoną i zależy od kryterium, które zostanie przyjęte w jego rozumieniu. Według K. Chałasa „wartość to podstawowa kategoria aksjologii, oznaczająca wszystko, co cenne i godne pożądanía, co stanowi cel ludzkich dążeń”²⁹. W rozumieniu psychologicznym wartości to potrzeby, pragnienia i pożądanía jakości podmiotowo-osobowego życia, służące egzystencji. W ujęciu kulturowym wartości stanowią powszechnie obecne i funkcjonujące jakości o charakterze realnym lub symbolicznym. W znaczeniu społecznym wartości to społecznie pożądane i cenione właściwości, którym społeczności i narody przypisują szczególnie cenione znaczenie³⁰.

Świat, w którym żyjemy jest światem wartości, a życie jest procesem ich realizowania. Wybór wartości jest uzależniony od tego, co dla człowieka jest ważne.

²⁷ We współczesnej zmiennej i nieprzewidywalnej rzeczywistości powoli zmniejsza się wartość tradycji i wartości z nią związanych. Wzory przekazywane z pokolenia na pokolenie nie pasują do współczesnego stylu życia. Taka rzeczywistość może powodować, że związki międzyludzkie stają się coraz mniej stałe. Niektórzy uważają, że łatwiejsze jest życie we dwoje bez składania jednoznacznych deklaracji, dlatego wybór wolnego związku jest przykładem bardziej satysfakcjonującego rozwiązania. Pojęcie „na całe życie” wywołuje u znacznego odsetka młodych lęki i obawy co do trafności wyboru, dlatego życie „na próbę” jest wyjściem bezpieczniejszym. W takich związkach partnerzy często decydują się na dzieci ze względu na własną potrzebę. Pragną mieć kogoś, kogo mogliby kochać. Nie chcą natomiast tworzyć trwałego związku z ojcem lub matką dziecka. Zob.: S. Królikowska, *Młódzież a seks przedmałżeński*, „Problemy Rodziny” 1998, nr 3, s. 21-24; K. Slany, M. Ślusarczyk, *O wspólnym mieszkaniu przed ślubem*, „Teofil” 2007, nr 2, s. 137-148.

²⁸ Por. D. Wojtecki, *Małżeństwo w aspekcie indywidualnym i społecznym według Franciszka Adamskiego*, w: *Małżeństwo, etyka, ekonomia*, red. E. Ozorowski, R.C. Horodeński, Białystok 2007, s. 65.

²⁹ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom*, t. 1, Lublin-Kielce 2003, s. 16.

³⁰ Por. K. Popielski, *Psychologia egzystencji. Wartości w życiu*, Lublin 2008, s. 12.

W warunkach szybkich przemian społecznych rozwijają się nowe wartości, a do-tychczas istniejące zyskują nowy wymiar.

Rodzina jako podstawowa grupa społeczna, stojąc w centrum egzystencji człowieka, staje się jego najważniejszą wartością. Jest ona także środowiskiem, które oddziałuje na młode pokolenie. Stwarza mu najlepsze warunki do przekazywania innych wartości.

Właściwa hierarchia wartości uznawana przez rodziców odgrywa istotną rolę w przekazie pozytywnych idei dzieciom. Dlatego też w procesie wychowania ku wartościom dziecko potrzebuje właściwego wzorca rodziców.

Wzór obejmuje konkretną, bądź kształtującą się, rzeczywistość codziennego życia w rodzinie³¹. Właściwe wzorce w rodzinie rozwija matka. Zaspokaja ona potrzeby emocjonalne dziecka. Dzięki takiej postawie opiekuńczej dziecko czuje się kochane. Matka, przez postawę życzliwości, wyrozumiałości oraz wybaczenie, buduje swój autorytet w oparciu o miłość i przywiązanie. Autorytet, rozumiany jako żywy przykład życia, odgrywa szczególną rolę w wychowaniu. Jest on czynnikiem regulującym wewnętrzne życie w rodzinie. Potrzeba identyfikacji z osobami traktowanymi jako autorytety wzbogaca wymiar człowieczeństwa każdego z członków rodziny i to we wszystkich fazach życia³².

Ojciec stanowi wzorzec do naśladowania na wielu płaszczyznach życia. Swoim zachowaniem i postawą kreuje role, jakie w przyszłości ma spełniać syn. Ojciec w wychowaniu dzieci, w przeciwieństwie do matki, bardziej kieruje się emocjami niż uczuciami. Przez to inaczej tworzy więź psychiczną i duchową. Dziecko przez całe życie potrzebuje ojcowskiego wsparcia. To zaś jest realizowane odpowiednio do egzystencjalnych wyzwań, wobec których staje dziecko, nawet gdy już jest życiowo samodzielne.

PRZEKAZ WARTOŚCI W RODZINIE

Wprowadzenie dziecka w świat wartości to proces długotrwały. Rozpoczyna się on już w dzieciństwie. W okresie wczesnego dzieciństwa w procesie rozwoju społeczno-moralnego i systemu wartości, znaczny wpływ na rozwój dziecka mają procesy naśladownictwa, także rodząca się umiejętność myślenia abstrakcyjnego oraz wielka podatność na zmiany³³. Dziecko w tym czasie przyswaja sobie w sposób bardziej lub mniej świadomy preferowane przez rodziców wartości, które wyrażają się w różnorodnych formach ich postępowania. Proces identyfikacji z rodzicami prowadzi dziecko do przejmowania uznawanych przez nich wartości. Dziecko przyswaja sobie reguły i normy moralne w sposób aktywny, to znaczy w toku wychowania moralnego dokonuje się interpretacja przekazywanych

³¹ Zob. F. Adamski, *Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, red. F. Adamski, Kraków 1984, s. 369.

³² Zob. M. Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie*, Kraków 2007, s. 117-119.

³³ Por. E. Jezierska-Wiejak, *Wartości w edukacji dzieci w młodszym wieku szkolnym*, w: *Edukacja ku wartościom*, red. A. Szeląg, Kraków 2004, s. 168.

treści³⁴. Rodzice stają się dla dziecka autorytetem. Dlatego potrafią w procesie wychowania dokonywać właściwego stopniowania wartości i umiejętnego ich przekazywania dzieciom.

Najważniejszą wartością przekazywaną dziecku w rodzinie jest miłość. Postawa wzajemnej miłości w rodzinie sprawia, że jej członkowie tworzą wspólnotę. Ta zaś domaga się bezinteresownej służby. W rodzinie jeden służy drugiemu, nie dbając o to, co w zamian otrzyma³⁵. Ważnym aspektem jest także spójność rodziny. W rodzinie zintegrowanej, w której harmonijnie są wykonywane obowiązki męża i żony oraz rodziców, tworzy się „dobry klimat”. W takim klimacie dziecko jest ufne wobec rodziców. Jest też otwarte na ich wskazania i zachęty.

Religijność, jeżeli jest oparta na głębokiej wierze, podnosi autorytet rodziców w oczach dziecka, a wartość dziecka w oczach rodziców. Wywiera także wpływ na spójność małżeństwa i trwałość struktury małżeńskiej oraz rodzinnej. W dzisiejszych czasach wartość ta powinna być pielęgnowana w sposób szczególny. Pogoń za dobrami materialnymi osłabia bezinteresowność w działaniu. Przesłania też ofiarny wymiar miłości rodzinnej.

Każda rodzina jest przekaznikiem tradycji, także kultury. Wszelkie formy działalności wychowawczej, a więc wychowywanie przez sztukę, czy wszelka działalność społeczna mają na celu doskonalenie osobowe człowieka. Cel ten jest owocnie realizowany jeśli jest dobrze zorganizowany „front wychowawczy”. Chodzi o koordynację działań wychowawczych szkoły, instytucji państwowych, także Kościoła. Ta koordynacja zakłada wspólną hierarchię wartości. Wtedy wychowanie owocnie przełoży się na właściwe kształtowanie relacji między ludźmi oraz ich twórcze współdziałanie.

System wartości funkcjonujący w rodzinie to określony styl życia, to także umiejętność rozmów z dzieckiem na temat preferowanych wartości oraz to, czego się od dziecka oczekuje. Pierwszym obowiązkiem dzieci wobec rodziców jest szacunek. Jego pochwałę znajdujemy w Biblii. „Z całego serca czcij ojca swego, a boleści rodzicielki nie zapominaj! Pamiętaj, że oni cię zrodzili, a coś im zwrócisz za to, co oni tobie dali?” (Syr 7,27-28). Szczególnego szacunku wymaga miłość do rodziców starszych, wymagających opieki. Postawa dzieci wobec rodziców w tym wieku wymaga cierpliwej i troskliwej miłości.

Trud wspólnego podążania w życiu rodzinnym może spotkać się z tzw. „wewnętrznym zmęczeniem”. Mimo dobrej woli powstają nieporozumienia, budzi się niechęć, życie staje się uciążliwe. Są to zjawiska normalne. Stanowią one oznaki kryzysu wzrostu. Są bowiem znakiem, że życie to ustawiczna troska o dobro wspólne, które spotyka się z ludzkimi słabościami. Mogą one być przezwyciężone cierpliwością, a zwłaszcza umiejętnością przebaczenia.

Dlatego małżonkowie w sytuacjach konfliktowych nie uciekają od problemów, ale podejmują wysiłek, by je wspólnie rozwiązywać. Klimatem odpowiednim dla

³⁴ Zob. E. B. Hurlock, *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985.

³⁵ Por. A. Proniewski, *Miłość małżeńska*, w: *Małżeństwo, etyka...*, s. 50-51.

ich twórczych działań jest wzajemna akceptacja. Rodzice starają się zrozumieć dzieci, a nie apodyktycznie narzucać im swoje racje. Dzieci potrafią bez uprzedzeń korzystać z doświadczenia rodziców.

ZAKOŃCZENIE

Bóg, stwarzając człowieka na swój obraz i podobieństwo, obdarzył go zdolnością miłowania. Miłość stanowi zasadniczą potrzebę ludzkiego serca, dlatego każdy człowiek pragnie kochać i być kochanym. Małżeństwo to niezwykły zamysł Boga. On powołuje kobietę i mężczyznę do miłości wiernej i odpowiedzialnej.

Małżeństwo jest formą realizacji wspólnoty, która wynika z natury człowieka. We współczesnym świecie wspólnota rodzinna ulega pewnym przeobrażeniom. Niektóre z nich godzą w jej istotę i świętość. Są one jednocześnie wyzwaniem, aby wspólnoty małżeńskie i rodzinne swoją egzystencję opierały na trwałych wartościach, a nie na zwodniczych sloganach.

Rodzina jest podstawową i niezastąpioną wspólnotą wychowawczą. Jest środowiskiem, które stwarza najlepsze warunki do przekazywania trwałych wartości. One to bowiem spajają rodzinę. Dzięki nim rodzina trwa i rozwija się, mimo zachodzących burzliwych przemian społeczno-kulturowych.

FAMILY: THE GREATEST VALUE OF OUR TIME

Summary

Love is a complex and multidimensional phenomenon. It constitutes the basic need of the human heart, therefore every human wants to love and be loved. Marriage satisfies the need for unity which is rooted deeply in every human. The family which is built on the foundation of marriage, a deep and complementary relationship of a man and woman, is the basic unit of the social life.

In the modern society, the family has undergone fundamental transformation. The change in the hierarchy of values as well as even greater focus on self-realisation of an individual and fulfilling individual needs has occurred. Many families become introverted thinking only about the improvement of living conditions and concentration of efforts on exclusive possession of goods.

However, the family as a basic and irreplaceable educational community constitutes the environment which creates the best conditions for conveying sustainable values which help people shape their identities. The family built on love brings with itself the future of the society.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina, miłość, zagrożenia, wartości

Keywords: marriage, family, love, threats, values